

РЕЦЕНЗИЯ

за дисертационния труд на **Анна Димитрова**

Шойлева-Чомакова

за получаване на научната и образователната степен „доктор“
по научната специалност “кинознание, киноизкуство и телевизия”
на тема **БЪЛГАРСКОТО КИНО И ДЪРЖАВНАТА КУЛТУРНА
ПОЛИТИКА ОТ КРАЯ НА ХХ И НАЧАЛОТО НА ХХІ ВЕК**
(европейски практики и българският контекст)

от проф. д-р Надежда Михайлова [Маринчевска]
Институт за изследване на изкуствата – БАН

Анна Шойлева-Чомакова е докторант към сектор „Екранни изкуства“ в Института за изследване на изкуствата-БАН. Тя има магистърска степен по „Международни отношения“ в УНСС, диплом за администрация и мениджмънт на изкуствата от Британския съвет и семестриално е завършила магистратура „Изкуства и съвременност ХХ-ХХІ век“ в СУ „Климент Охридски“. Анна Шойлева-Чомакова има значителен опит в различни научно-изследователски проекти и фондации и е търсен експерт в областта на културата.

Дисертационният труд „Българското кино и държавната културна политика от края на ХХ и началото на ХХІ век (европейски практики и българският контекст)“ има амбициозната задача да подложи на анализ цялостната културна политика в областта на българската филмова индустрия в контекста на европейските стратегии и практики. Изследването обхваща не само моделите на финансиране, достъпа до обществени средства, разпространението, показата и т.н., но прави и широк аналитичен обзор на законодателството в различните страни в широка пространствена и времева перспектива. Актуалността на дисертационния труд не може да се постави под съмнение, тъй като през последните години културните политики в областта на

аудиовизията са много дискутиран въпрос в Европа, а вече и у нас. Приносен момент в дисертационния труд обаче е умението на докторантката да обобщи в цялостно системно изследване историческите и съвременни практики. Подобен обхвaten анализ, освен научна, има и висока практическо-приложна стойност. Избраната методология е интердисциплинарна и е напълно адекватен подход към проблематиката, която изисква познания в различни области на научното познание – политика, икономика, право, култура, изкуство.

Дисертационният труд съдържа 170 страници и е структуриран в една уводна, три основни глави и библиография от 197 източника.

В Първа глава докторантката прави обзор на съществуващата по темата чужда и наша литература. Тук личи нейната широка информираност и ерудиция в тази комплексна интердисциплинарна материя, умението да прави връзки между различни по своя характер публикации (от културологично, юридическо, маркетингово, финансово, изкуствоведско и т.н. естество), както и критически да осмисля предходните изследвания. По отношение на изследванията по темата в България тя много точно отбелязва, че *„липсва постоянство в интереса към изследване на проблемите на българската културна политика – анализите са спорадични и сегментирани.“*

Втората глава е посветена на аудиовизуалната политика на Европейския съюз, както и на отделни държавни политики в различните страни от общността. Прави впечатление умението на Анна Шойлева-Чомакова едновременно да проследи отделните етапи в развитието на общата за ЕС културна политика и едновременно с това да открие своеобразните акценти в различните страни. Основен фокус в тази глава авторката поставя върху напрежението, което се създава между реализацията на социокултурните цели на европейските страни в противовес на холивудската продукция и финансовия резултат от

субсидираните с обществени средства филми. Без да подлага на съмнение необходимостта от механизмите за държавна помощ за филмовото производство в Европа, тя поддържа тезата, че някои от тях трябва да бъдат подложени на известно преосмисляне, за да постигнат не само културните си намерения за развитие на изкуството, но и да имат по-широк обществен ефект и контакт с публиките. Анализът имплицитно се включва в дебата „за“ или „против“ либерализацията на пазара в областта на аудиовизията. Правилото за „културното изключение“, териториалната клауза, самото държавно подпомагане, според докторантката, формират *„силно полемично поле“*, което предстои да предизвика промяна в политиките във филмовата индустрия. Основният въпрос на анализа се състои в това къде минава границата между необоснования протекционизъм и желанието на европейските страни да съхранят културното си своеобразие. Поставянето на такива въпроси авторката обвързва със силни аргументи, подкрепени от статистически данни. В нейната концепция за бъдеща стратегия слабите финансови резултати на субсидираните с публични (предимно държавни) средства филмови произведения не могат да се измерват единствено със изчисления в евро, но все пак „сметките“ често означават също така и нисък обществен ефект, и в крайна сметка – непостигнато качество. Прогнозата за оптимизация на културните политики докторантката вижда в по-тясното обвързване на културните политики със зрителските потребности, в преодоляването на *„субсидийния манталитет“* у творците, в противодействието на силната фрагментаризация на пазара, в търсенето на механизми за допълнително частно финансиране и т.н.

Анна Шойлева-Чомакова е пресяла и обобщила огромен по обема си материал от противоречиви директиви, наредби, закони, инструменти на подпомагане, статистически данни и др., които обхващат както широк исторически, така и широк териториален диапазон. Смятам, че това също е

принос в дисертационния труд, защото в хаоса на многобройните документи авторката успешно успява да анализира основните модели на действие на европейските културни политики, обхванати в техните различни аспекти.

Един от най-съществените приноси в дисертационния труд се съдържа в скромно определения от самата авторка раздел Case studies, който анализира **моделите** на развитие на кинематографиите на Франция, Дания и Румъния. Именно тези, а не други страни са избрани като пример, защото: *„Франция (63,9 млн. жители) е държавата на континента с подчертано най-силна протекционистка държавна политика по отношение на културата (...), Дания (5,6 млн. жители) с малкия размер на своя филмов пазар и ограниченост по отношение на езиковите бариери разчита на гъвкава схема, насочена към развитие на новите технологии, игри, нови публики и масово кино. Румъния (19,9 млн. жители), подобно на България (7,2 млн. жители), претърпява значителни реформи във всички области на индустрията, включително и киното. Интересен за изследване е преходът от социалистически модел на управление, регулиране и финансиране на киноиндустрията към пазарни механизми и постигането на успехи на международна сцена.“* Именно в анализа на тези три модела Анна Шойлева-Чомакова отбелязва, че без публично финансиране техните кинематографии не биха могли да съществуват заради малките си национални пазари (с изключение на Франция). Приносният момент в тази подглава е направеният паралел между развитието на филмовата индустрия в Дания и България, намирането на множество подходи в датската културна политика, които с успех биха могли да се приложат и у нас. Различните приоритети на това финансиране – подкрепа на авторското, но и на масовото кино, специален интерес към детската и младежка аудитория, търсенето на нови технологични канали към публиката, създаването на алтернативни източници на финансиране и т.н.

– могат да залегнат и в една бъдеща стратегия за българската филмова индустрия. Тук би било уместно да се направи подобна съпоставка между нашия културен модел в аудиовизията и кинематографиите на Франция и Румъния. Препоръката ми е в една бъдеща публикация на дисертационния труд да се развият тези сравнения, още повече, че нашият модел на развитие в голяма степен е заимстван от френския, без обаче България да разполага с ресурса на една от най-големите кинематографии в Европа и без да прилага някои части от него като автоматичната помощ например, която в известна степен стимулира отварянето на филмовите произведения към аудиторията.

Третата глава на дисертационния труд е посветена на държавната културна политика за филмовата индустрия в България след промените през 1989 г. Докторантката демонстрира задълбочени познания в детайлите от развитието на филмовия процес у нас в различните му аспекти – държавно финансиране, законодателни промени, изследване на производствените проблеми и на състоянието на разпространението и показата. Направена е периодизация, която включва двоен фокус. От една страна са анализирани процесите в държавното финансиране на културата в България и там са очертани четири подпериода (1990-1992; 1993-1997; 1998-2008 и 2009-2014), а от друга са формулирани три основни подпериода в развитието на българската филмова индустрия (1990-2004; 2005-2008 и 2009-2014). Този гъвкав подход е много подходящ при анализа на отделните аспекти – финансови, производствени, разпространителски, творчески, защото показва диахронното развитие в цялостния процес и степента на инерционно забавяне, която се наблюдава между приемането на едни или други механизми на подпомагане и появата на резултат. Интересен проблем е повдигнат и при сравнението на преките и непреките (недиректни) финансови стимули в законодателството в исторически план.

Анализът на българската филмова индустрия отново е поставен в европейски контекст, придружен е с множество препратки не само към културните политики на водещите европейски държави, но и към подходите, прилагани в Австрия, Дания, Естония, Испания, Хърватска, Унгария, Ирландия, Исландия, Литва, Люксембург, Латвия, Полша, Норвегия, Чехия, Португалия, Румъния, Швеция, Белгия, Швейцария и т.н. Това създава обхватен дискурс, в който много прецизно са очертани качествата и недостатъците на една или друга културна политика. Акцентът е поставен върху особеностите на държавното финансиране, но тук бих препоръчала и едно разширяване на анализа при бъдеща публикация към набралото сила частно финансиране на филми в България, добило съществена интензивност през последните години. Тук не мога да отмина и една сериозна обективна трудност пред анализа на филмовата ни индустрия – неточностите и противоречивостта на българската статистика в обработката и обобщаването на данни за аудиовизията, където често се смесват разнопосочни кино- и телевизионни фактори. Самата докторантка отбелязва, че статистическата обработка на процесите в аудиовизията е слабо звено у нас. Но при анализа на тези данни Анна Шойлева-Чомакова проявява гъвкавост в подхода, прави сравнения между различните източници и се опитва да компенсира първичните неточности в анализа си.

Приносен характер има и заключителната част на трета глава: „Обобщения и препоръки“. Докторантката тук излиза от сферата на констативния анализ и не се опасява да формулира своите препоръки към бъдеща промяна на културната политика на България в областта на филмовата индустрия, като прави съществени и важни предложения към различните сегменти: политика, администриране и финансиране; филмопроизводство; киноразпространение и показ; маркетинг и реклама; нови публики; анализ и статистика; архив и съхраняване на националното културно наследство. Всички изводи в дисертационния труд се основават

върху детайлен анализ на документи, публикации и статистически данни, което прави прогнозата на Анна Шойлева-Чомакова реалистична и с висока степен на убедителност.

Дисертационният труд „Българското кино и държавната културна политика от края на ХХ и началото на ХХІ век (европейски практики и българският контекст)“ е задълбочено и цялостно научно изследване, което за първи път у нас прави цялостен анализ на общата държавна и културна политика в областта на филмовата индустрия както у нас, така и в страните от Европейския съюз.

Авторефератът отговаря на изискванията, като отразява адекватно дисертационния труд. Формулираните от докторантката приноси не са в съавторство и действително се съдържат в текста.

Анна Шойлева-Чомакова прилага четири научни публикации по темата на дисертацията, но на практика публикационната ѝ активност е много по-широка от това. Препоръчвам издаването на текста на дисертацията като монография и смятам, че той ще предизвика сериозен интерес не само сред професионалисти и студенти в областта на киното, но и сред администраторите на културата, политици и т.н.

Заключение: Внутрителният обем и актуалност на дисертационния труд, обхватността на изследването, приносите и научните публикации на Анна Шойлева-Чомакова ми позволяват да смятам, че работата ѝ напълно отговаря на изискванията за присъждане на образователно-научната степен „доктор“. Гласувам с „ДА“.

26.04.2015

проф. д-р Надежда Михайлова [Маринчевска]